

KZP reformas sociālais aspekts

1. KĀDS IR ES ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARES SOCIĀLAIS ASPEKTS?

Laikā līdz 2007. gadam (jaunākie pieejamie rādītāji) pilna laika darbvieta kopējais skaits ES zivsaimniecības nozarē (tostarp nozvejas, akvakultūras, apstrādes un papildpakalpojumu jomā) bija aptuveni 355 000. Darbvieta skaits nozvejas segmentā bija gandrīz 145 000 (46%), apstrādes segmentā — 137 000 (34 %) un akvakultūras segmentā — 55 000 (16 %). Atlikušie 4 % ir darbvieta skaits papildpakalpojumos (18 000). Mazapjoma piekrastes flotē (kuģi, kuru lielākais garums ir līdz 12 metriem un kuri zvejo ar stacionāriem zvejas rīkiem) nodarbināti aptuveni 40 % no nozvejas jomā strādājošo skaita, un tajā ir aptuveni 80 % no ES zvejas kuģiem.

Salīdzinājumā ar ES tautsaimniecību kopumā ES zivsaimniecības nozarē nodarbināto skaits ir mazāk nekā 0,2 % no kopējā strādājošo skaita ES. Tomēr nozare ir nozīmīgs darbvieta avots dažās dalībvalstīs (piemēram, Grieķijā — 1,5 %), reģionos (piemēram, Galīsijā, Spānijā, — 3 %) vai piekrastes kopienās (piemēram, Killibegzā, Īrijā, — 68 %). Tāpat kā vairumā svarīgāko nozaru ES, arī šajā nozarē nodarbinātības tendences ir negatīvas — kopš 2002. gada nodarbinātība ir sarukusi par 31 % nozvejas segmentā un par 16 % akvakultūras segmentā. Apstrādes jomā nodarbinātība ir samazinājusies tikai par 6,5 %, jo šajā jomā aizvien vairāk izmanto importu no dažādām dalībvalstīm vai trešām valstīm.

2. KĀDI IR SOCIĀLIE JAUTĀJUMI ES ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARĒ?

Papildus iepriekš minētajam **darbvieta skaita samazinājumam** (jo īpaši nozvejas jomā) KZP reformas ietekmes novērtējumā konstatētā galvenā problēma ir nozvejas jomas **zemā pievilcība**, jo īpaši jaunās paaudzes zvejniekiem. Jaunākais pētījums, kas veikts 24 piekrastes kopienās, rāda, ka flotēm ir aizvien lielākas grūtības nokomplektēt kuģu komandas ar vietējiem kvalificētiem cilvēkiem un tām jāpaļaujas uz ārzemniekiem vai — mazapjoma flotēs — uz to, ka zvejnieki turpinās strādāt arī pēc likumā noteiktā pensionēšanās vecuma sasniegšanas.

Pievilcības trūkumu nosaka relatīvi zemā darba samaksa (salīdzinājumā ar darbu krastā) apvienojumā ar smagajiem darba apstākļiem un bažām par drošību. Turklāt **vairumā piekrastes apgabalu samazinās tādu darbvieta skaits, kuras ir saistītas ar zivsaimniecības nozari**, tādējādi pastāv risks, ka noteiktas darbvieta nākotnē izzudīs.

Turklāt beidzamo gadu laikā akvakultūra Eiropā neattīstās un tāpēc nenodrošina tik ļoti nepieciešamās darbvieta zemes iekšienē un Eiropas piekrastes apgabalos. Akvakultūrai ir potenciāls radīt pievilcīgākas darbvieta (vidējā alga šajā jomā ir augstāka un darba apstākļi labāki nekā nozvejas jomā), bet Eiropā šīs jomas potenciāls netiek pilnībā izmantots.

3. KAS NOTIKTU, JA KZP JOMĀ NETIKTU VEIKTAS REFORMAS?

KZP reformas ietekmes novērtējumā veiktās simulācijas rāda, ka, neveicot KZP reformu, darbvieta skaits nozvejas segmentā turpinās samazināties par 1–2 % gadā. Nodarbinātības kvalitāte algu un drošības izteiksmē saglabāsies zema. Šādai attīstībai būs spēcīga negatīva ietekme uz pašu apdraudētāko piekrastes kopienu dzīvotspēju.

4. KĀDI IR SOCIĀLIE MĒRĶI PĒC KZP REFORMAS?

Viens no KZP galvenajiem mērķiem ir sociālā ilgtspēja, un pēc reformas KZP nolūks ir sasniegt šādus vidēja termiņa un ilgtermiņa sociālos mērķus:

- apvērst nodarbinātības samazinājumu zivsaimniecības nozarē, jo īpaši nozvejas jomā;
- palielināt zivsaimniecības nozares pievilcību un pārvērst to par augstas kvalitātes darbvietu avotu;
- nodrošināt piekrastes kopienas dzīvotspēju, veicinot ekonomisko izaugsmi un darbvietu izveidi;
- veicināt pāreju uz ilgtspējīgu zvejniecību;
- sākt izmantot Eiropas akvakultūras potenciālu, lai paplašinātu un izveidotu jaunas darbviētas iekšzemē, kā arī jūras akvakultūrā.

Visiem jaunās KZP rīkiem būs jāveicina šo mērķu sasniegšana, tomēr galvenais jaunās KZP rīks šajā aspektā būs jaunais Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonds (EJZF). Salīdzinājumā ar Eiropas Zivsaimniecības fondu (EZF) EJZF būtiski mainīs pieeju valsts finansējumam zivsaimniecības nozarē, uzsvāru liekot uz kolektīvām darbībām un piekrastes apgābalu dzīvotspēju, nevis flotēm piešķirtajām subsīdijām, no kurām labumu gūst galvenokārt kuģu īpašnieki. Tādēļ saskaņā ar EJZF tiek ieteikts likvidēt vairumu pašreizējo pasākumu flotēm un drīzāk izmantot šo finansējuma daļu flotu un akvakultūras jomas saimnieciskās dzīvotspējas saglabāšanai (inovācijām, pievienotajai vērtībai un tirgū laišanas pasākumiem) un to apgābalu attīstības un dažādošanas veicināšanai, kuri ir atkarīgi no zivsaimniecības.

5. KĀ APVĒRST NODARBINĀTĪBAS SAMAZINĀJUMU ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARĒ?

Sociālās ilgtspējas priekšnosacījums ir pēc iespējas ātrāka vides ilgtspējas sasniegšana. KZP reformas ietekmes novērtējumā veiktās simulācijas rāda, ka, sasniedzot maksimālo ilgtspējīgas ieguves apjomu, kopējā pieļaujamā nozveja (KPN) palielināsies, un vispārējais pieaugums līdz 2020. gadam sasniegs vismaz 20 %. **Šāds ievērojams pieaugums potenciāli var radīt jaunas darbviētas nozvejas jomā**, jo, kā rāda simulācija, nodarbinātības rādītājs uz vienu kuģi pieaugs jau pēc 2017. gada. Tas ir saskaņā arī ar tādu valstu kā Jaunzēlande pieredzi, kad, izmantojot pārvaldības instrumentus, kas ļāva pāriet uz ilgtspējīgu zvejniecību un kas ir ļoti līdzīgi KZP reformas ieteiktajiem instrumentiem, nozveja pieauga, un līdz ar to tagad flotes izmanto vairāk kapitāla un darbaspēka.

Tas ir arī saskaņā ar ES pieredzi, jo 13 krājumi ES jau ir sasnieguši maksimālo ilgtspējīgas ieguves apjomu un daži citi krājumi sasniegs šo līmeni gada vai divu gadu laikā. Tas ir ļāvis palielināt KPN 2012. gadā (piemēram, attiecībā uz siļķu nozveju Ķeltu jūrā, mencu nozveju Īrijas jūrā, jūrasvelnu nozveju Atlantijas okeāna dienvidrietumu daļā un siļķu nozveju Ziemeļjūrā). Tieši KPN pieaugums palīdz saglabāt nodarbinātību nozarē un ir ievērojams papildu ienākumu avots zvejniekiem. Šie palielinājumi, piemēram, ir papildu ienākumi 10 miljonu eiro apmērā siļķu zvejniekiem Ķeltu jūrā, papildu 13 miljoni eiro mencu zvejniekiem Īrijas jūrā vai par 12 miljoniem eiro lielāki ienākumi jūrasvelnu zvejniekiem Atlantijas okeāna dienvidrietumu daļā. Vislielākais palielinājums būs siļķu zvejniekiem Ziemeļjūrā — viņu ienākumi varētu divkārtoties un sasniegt 212 miljonus eiro pēc tam, kad tiks sasniegta šī krājuma ilgtspējīga pārvaldība un maksimālā ilgtspējīgās ieguves apjoma mērķis līdz 2015. gadam.

Tomēr problēma, kas saistīta ar maksimālā ilgtspējīgas ieguves apjoma mērķiem, ir grūtais pārejas periods, kura laikā ES flotēs gaidāms īstermiņa darbvieta papildu zudums atkarībā no pārzvejotajiem krājumiem un kurš liecina par jaudas pārpalikumu, kas raksturīgs vairākiem krājumiem ES. No jaunā EJZF būs pieejams atbalsts, lai palīdzētu zvejniekiem pārejas periodā virzīties uz vides ilgtspēju. Tomēr iepriekš minētie dati ir skaidrs pierādījums tam, ka ekonomiskā ieguvuma dēļ ir vērts pārvarēt īstermiņa grūtības, turklāt lielāka ekonomiskā labklājība labvēlīgi ietekmēs visus piekrastes apgabalus ES.

Nozvejas un akvakultūras ražošanas pieaugums arī radīs **papildu nodarbinātību apstrādes jomā**. Attiecībā uz šo veiktās aplēses rāda, ka apstrādes jomā tiks radītas vismaz 4500 papildu darbvieta, galvenokārt piekrastes apgabalos, kas ir atkarīgi no zivsaimniecības.

KZP palielinātā uzmanība akvakultūrai arī radīs papildu darbvieta šajā segmentā, ja dalībvalstis piešķirs pareizo prioritāti akvakultūrai, valsts līmenī pārvaldot potenciālos iekšzemes akvakultūras objektus un piekrastes apgabalus. Tāpat darbvieta radīšana gaidāma pašreizējā EZF 4. prioritārā virziena satvarā, kura radītais labums patlaban sāk izpausties un turpināsies līdz 2015. gadam.

Visbeidzot aplēses EJZF ietekmes novērtējumā, kuru pamatā ir *LEADER* pieredze, saskaņā ar kuru tika modelēts EZF 4. prioritārais virziens, rāda, ka **lielāks uzsvars uz teritoriālās attīstības pīlāru varētu ļaut izveidot aptuveni 12 500 darbvieta piekrastes apgabalos** līdz 2022. gadam gan jūras nozarē, gan ārpus tās.

6. KĀ PALIELINĀT ZIVSAIMNIECĪBAS NOZARES PIEVILCĪBU?

Lai uzlabotu pievilcību, jo īpaši nozvejas jomā, ir jāveic paredzētās darbības, lai palielinātu ienākumus un algas, vienlaikus uzlabojot darba apstākļus, apmācību un drošību.

Nozveja no ilgtspējīgiem krājumiem arī palielinātu ienākumus un algas: KZP reformas ietekmes novērtējumā veiktās simulācijas rāda, ka **pēc KZP reformas vidējā alga pieaugs gandrīz divkārt** salīdzinājumā ar to, kas notiktu, ja netiktu veikta reforma.

Zvejniecības izmaksu samazināšanai un ienākumu palielināšanai EJZF paredzēti šādi pasākumi:

- pasākumi pārejas veicināšanai uz vides ziņā ilgtspējīgu KZP: selektīvu zvejas rīku iegāde, ieguldījumi aprīkojumā, kas ļauj uzglabāt izmetumus kuģī, un ieguldījumi nepieciešamajām ostas iekārtām nevēlamās nozvejas izkraušanai, u. c.;
- atbalsts tirgū laišanas pasākumiem un uzņēmējdarbības attīstībai, kuras mērķis ir ienākumu uzlabošana, vairāk iesaistoties produktu pārdošanā un laišanā tirgū. Atbalsts produktu kvalitātei, marķēšanai un sertificēšanai un jaunu tirgu apguvei;
- labāka tirgus organizācija, pastiprināti atbalstot ražotāju organizācijas un veicinot kolektīvos projektus, kurus īsteno zvejniecības organizācijas;
- uzsvars uz inovācijām, lai veicinātu jaunas idejas un produktus visā vērtības apritē;
- atbalsts jaunām zvejnieku veiktām darbībām, kuras varētu papildināt viņu ienākumus (iesaistīšanās *NATURA 2000* pārvaldībā, atkritumu savākšana).

EJZF būs svarīgs rīks arī **darba apstākļu, apmācību un drošības uzlabošanai**. Saistībā ar šo fonds atbalstīs:

- drošības un veselības pasākumus, tostarp apstākļu modernizēšanu uz kuģa, individuālo drošības aprīkojumu un labāku darba apstākļu veicināšanu;
- profesionālās konsultācijas un apmācību zvejnieku dzīvesbiedriem un palīdzību ģimenes uzņēmumiem zivsaimniecībā u.c.;
- profesionālo apmācību, pārkvalificēšanos un mūžizglītību.

Visiem šiem pasākumiem būtu ievērojami jāuzlabo darbvietu pievilcība, jo īpaši nozvejas jomā. Tomēr EJZF darbības programmās dalībvalstīm ir jāpiešķir šiem pasākumiem prioritāte. KZP reformas rīki ļauj dalībvalstīm salīdzinoši brīvi rīkoties, definējot un sasniedzot sociālos mērķus, tomēr tām jāievēro viens nosacījums — valsts noteiktās prioritātes nedrīkst apdraudēt KZP reformas potenciālu sasniegt vides ilgtermiņa īstenošanu.

Lai vairotu nozares pievilcību, ir svarīgi, ka dalībvalstis ātri ratificē divas svarīgas konvencijas attiecībā uz zvejniecību, t. i., SDO Konvenciju C 180 par darbu zvejniecībā un SJO Konvenciju par zvejas kuģu personāla sagatavotības, sertifikācijas un sardzes dienesta standartiem.

Komisija sniegs nekavējošu atbalstu akvakultūras jomai, lai tā pārvarētu stagnāciju, kas Eiropas Savienībā pēdējos 15 gadus ir šai jomai raksturīga. Lai to paveiktu, EJZF iesaka paplašināt to pasākumu darbības jomu, par kuriem ir tiesības saņemt fonda atbalstu, lai veicinātu akvakultūras darbības. Šo pasākumu mērķis būs uzlabot saimniecību konkurētspēju un dzīvotspēju, un uzsvars tiks likts arī uz to, lai uzlabotu akvakultūras tēlu un patērētāju uztveri, un uz konkrētai situācijai pielāgotu ražošanas un tirgū laišanas pasākumu plānošanu. Tiks atbalstīti arī jauni ienākumu veidi akvakultūrā, veicinot augstas vērtības produktus, nišas tirgu attīstību, iekšzemes akvakultūru, multitrofisku akvakultūru u. c. un nodrošinot vides, veselības un dzīvnieku labklājības standartu labāku ievērošanu. Akvakultūras uzņēmēji saņems atbalstu konsultatīviem pakalpojumiem par uzņēmējdarbības attīstību un pāreju uz vides vadību un bioloģisko akvakultūru, un vides pakalpojumu sniegšanu.

Arī dalībvalstīm jāveicina ES akvakultūras attīstība, veicot administratīvo vienkāršošanu, nodrošinot ūdeņu un vietas piešķiršanu un veicinot jaunu uzņēmēju ienākšanu šajā jomā. Tām nākamībā aktīvi jā piedalās atklātās koordinēšanas īstenošanā, kura var būt noderīgs rīks nacionālās stratēģijas izstrādē.

7. KĀ NODROŠINĀT PIEKRASTES KOPIENU ILGTERMIŅA DZĪVOTSPĒJU?

EJZF uzmanības lokā galvenokārt ir cilvēki, jo īpaši mazapjoma zvejnieki, un piekrastes apgabali, kas ir atkarīgi no zivsaimniecības.

Par mazapjoma zvejniekiem ir domāts, ietverot veicinošus pasākumus (piemēram, uzņēmējdarbības konsultācijas), nodrošinot lielāku atbalsta intensitāti un radot saikni starp finanšu piešķirumiem un šo flotu īpatsvaru. Papildus EJZF jaunajā KZP tiks saglabāti pašreizējie piekļuves ierobežojumi 12 jūras jūdžu ūdeņos un esošie nosacījumi attiecībā uz kontroli, piemēram, atkāpe attiecībā uz kuģu novērošanas sistēmas aprīkojumu.

Attiecībā uz piekrastes kopienām EJZF par pamatu izmanto EZF pašreizējā 4. prioritārā virziena veiksmīgo pieredzi, nodrošinot lielāka finansējuma variantus zivsaimniecības apgabalu ilgtermiņai attīstībai, iespējamu EJZF un tāda vietējā mēroga finansējuma izmantojuma koordinēšanu, kas pieejams no ERAF un ELFLA, un ar kopumā lielāku pieejamo finansējumu.

Integrētām vietējās attīstības stratēģijām būtu jāklūst par tādu rīku piekrastes reģionos, ar kuru tiek veicinātas jaunas nodarbinātības iespējas gan zivsaimniecības nozarē, gan ārpus tās. Šīs ekonomikas dažādošanas potenciāls ir plašs un ietver darbvietau izveidi dinamiski augošajās jaunajās jūras nozarēs, piemēram, zvejas tūrismā un zvejniecības kultūrmantojuma izplatīšanā. Tajā pašā laikā tās var atbalstīt lielāku zvejniecības un akvakultūras darbību devumu vietējai ekonomikai, veicot darbības, kas vērstas uz to vērtības palielināšanu.

Pirmo reizi EJZF ietverts arī integrētās jūrlietu politikas pīlārs, kurš tiek pārvaldīts centralizēti. Tā īstenošana palīdzēs rast jaunas iespējas izaugsmei un darbvietau radīšanai jūras ekonomikā un piekrastes reģionos.

Dalībvalstis var arī veikt papildu pasākumus EZF ietvarā, tos vairāk novirzot uz 4. prioritāro virzienu, un tas ir veids, kā paātrināt darbvietau izveides procesu, kas daudzos piekrastes apgabalos jau ir sākts.

Visbeidzot, ES finansējuma labāka koordinēšana, izmantojot vienoto stratēģisko satvaru, partnerības līgumus un uz sabiedrību orientētu vietējo attīstību, rada jaunas iespējas darbvietau izveidei apgabalos, kas ir atkarīgi no zivsaimniecības. Piemēram, Eiropas Sociālo fondu var izmantot zvejnieku pārkvalificēšanai un jaunu prasmju apgūšanai, bet projekti, kurus finansē ERAF un kuru mērķis ir pilsētvides atjaunošana, var dot tiešu labumu piekrastes kopienām.